

Summary

Yesypenko Dmitry. Boris Grinchenko in the history of the construction of the «unlucky» Kyiv monument to Taras Shevchenko.

The article deals with the progress of more than a decade (years 1904-1914) project of Ukrainian community. The rearesubmitted epistolary and othere vidence which show Borys Hrinchenko's involvement in the process. Among other things, author introduces into scientific circulation a few little-known sources.

Key words: local history studies, monumental sculpture, Kyiv «Prosvita», Ivan Schytkivskyi, Ippolit Dyakov, Andrii Vyazlov.

УДК 821.161.2 – 3.09 «1903-1911»

Алла Калинчук

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У РЕЦЕПЦІЇ МИКОЛИ СУМЦОВА (СТУДІЇ 1903–1911-го рр.)

У статті проаналізовано шевченкознавчі студії М. Сумцова 1903-1911 рр. На замовлення «Энциклопедического словаря» (СПб., 1890-1907, видавці Ф. А. Блокгауз та І. А. Єфрон) науковець опублікував статтю про Т. Шевченка. Вперше він представив найголовніші джерела про творчість поета і митця, відомі у кін. XIX – поч. XX ст. У ряді популяризаторських публікацій нагадав громадськості про вихід позацензурного «Кобзаря» (СПб., 1907) за ред В. Доманицького, наголосив, що у виданні представлено раніше заборонені твори, добуті з охоронного відділу; акцентував на науковому вивченні доробку поета, сформулював програму дослідження постаті Т. Шевченка, закликав гідно його вшановувати.

Ключові слова: руїна, відродження, цензура, мотиви, образ кобзаря, тематика, завдання, позацензурні видання, повне видання творів, вшанування.

Шевченківська тема залишається однією з провідних в українському літературознавстві. У 1880-і рр. вона привернула увагу Миколи Сумцова – відомого українського етнографа, фольклориста, літературознавця, педагога, громадського діяча, академіка ВУАН (1919). Незважаючи на те, що у «Шевченківській енциклопедії» було представлено статтю про шевченкознавчий доробок Сумцова [2], однак формат видання не дав змоги всебічно вивчити й адекватно окреслити значення його праць про творчість поета, що переважно виходили на сторінках газ. «Южный край» у 1903-1911 рр. Статтю написано у межах реалізації завдань планової теми відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – «Рецепція творчості Шевченка: літературознавчий аспект».

Дескрипцію деяких аспектів досліджень Сумцовим творчості Т. Шевченка розглянуто в монографії І. Шишова [19], публікаціях О. Павлової [3] й І. Михайлина [2]. У запропонованій статті проаналізуємо шевченкознавчі дослідження М. Сумцова 1903-1911 рр.

Метою статті є намагання автора довести, що нині вивчення шевченкозначих студій М. Сумцова 1903-1911 рр. є важливим етапом у процесі становлення української літературно-наукової критики на початку XX ст.

Україною вчений зацікавився у другій половині XIX ст., у період, коли почалося її національне відродження. У час великої руїни культури він виявив інтерес до

вивчення української давньої літератури, літератури XIX ст., історії та етнографії Слобожанщини. Відомо, що Сумцов був змушений опрацьовувати українські фольклор і літературу «напівлегально, під маркою вивчення “південно-руських”, “малоруських” пам’яток» [1, с. 96]. Однак ці кроки не завадили цензурі «порізати» його студентську працю «Исторический очерк христианской демонологии», з котрої видано лише одну главу під назвою «Очерк истории колдовства в Западной Европе» (Х., 1878) [див.: 5, с. 104]. У 1885 р. скасовано захист докторської дисертації «Лазар Баранович» Сумцова [5, с. 104]. Незважаючи на табу, що почалися із розгрому Кирило-Мефодіївського братства навесні 1847 р., Валуєвського циркуляру 1863 р., Емського указу 1876 р., нового уставу 1885 р., який отримав Харківський університет, у ньому професор, щоб уникнути заборони викладання, читав лекції з української літератури під різними назвами «література київського періоду», «література південно-західна», «південно-руська література» [див.: 17, с. 16; 1, с. 96].

Відомо, що у 1883 р. вперше Сумцов висловився про творчість Т. Шевченка у статті «Новейшая поэзия как образовательное средство для крестьян»: «Для Малороссии настоящим сокровищем представляется «Кобзарь» Тараса Шевченко. <...> не было поэта, который так близко воспринял бы духовные и материальные интересы родного народа и выразил их в столь народном духе и таким простонародным языком, как понял и выразил Шевченко. <...> Чрезвычайная простота и искренность в выражении, глубокая гуманность в обрисовке личных и семейных отношений простого украинского народа – составляют характеристическую особенность произведений Шевченко и делают его поэзию драгоценным нравственно-воспитательным средством. <...> слово Шевченко представляется своего рода откровением. Оно освещает и просветляет смутные движения и волнения души, дает им высокий нравственный смысл и раскрывает светлые цели для деятельности» [13, с. 14].

За спостереженнями І. Шишова, Сумцов розпочав дослідження творчості Т. Шевченка через п’ятнадцять років своєї наукової діяльності, пояснив це кількома факторами: по-перше, ім’я українського поета було на той період подразником для офіційної науки Російської імперії; по-друге, сам учений прийшов до вивчення доробку митця, ґрунтовно засвоївши світову історію і культуру [19, с. 110-111] (вже у сьомому класі Другої Харківської чоловічої гімназії юнак вільно володів латинською, німецькою, давньогрецькою і французькою мовами, а загалом знав близько десяти мов – А. К.).

У 1870-х рр. Сумцов слухав лекції О. Потебні про творчість Т. Шевченка, котрі тоді набули широкого розголосу серед харківської громадськості. Читав їх Потебня напівлегально (не збереглися), про цей важливий факт свого наукового становлення вчений пізніше згадував у студії «Харьков и Шевченко»: «Мысль докладчика, сколько могу припомнить, была та, что Шевченко всегда служил спутником освободительного движения, и потому интерес к его личности и поэзии возрастает с пробуждением в обществе живых стремлений и широких культурных интересов» [16, с. 5]. Як один із активних популяризаторів найкращих зразків світової культури, у 1882 р. літературознавець підготував до видання збірку творів Т. Шевченка із серії «Читання для народу», однак Головне управління у справах друку заборонило її [див.: 18, с. 198], не дозволено було опублікувати й біографічну працю про Т. Шевченка українською мовою [докл. див.: 10, с. 215; 9, с. 127].

Сумцов підготував на замовлення найбільшої на той час універсальної енциклопедії в Російській імперії, що у 1890-1907 рр. виходила у Петербурзькому

видавництві Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона, статтю «Шевченко Тарас Григорьевич» (1903), котра складалася з трьох частин: 1) біографія поета; 2) розгляд поезій Шевченка за мотивами; 3) короткий аналіз його малярських творів. Готуючи статтю для енциклопедії, вчений опрацював ряд праць про Шевченка: «Покажчик» (1884) М. Комарова, «Очерки истории» (1884) М. Петрова, біографії про Шевченка В. Маслова (1874), М. Чалого (1882), О. Кониського (1898), низку спогадів М. Костомарова, О. Чужбинського, М. Чалого, К. Юнге, І. Тургенєва, дослідження про окремі твори (І. Франка, І. Кокорудзи), матеріали у журн. «Киевская старина», «Записках Наукового товариства імені Шевченка», публікації у тогочасних російських, харківських, одеських журналах та газетах, про що свідчить поданий у кінці статті список джерел. Там само Сумцов перерахував видання «Кобзаря», що вийшли до 1903 р. Найкращим з них (повний текст без цензури) вчений вважав «Кобзар» за ред. О. Огоновського (Л., 1893-1898. Ч. 1-Ч. 4, здійснений НТШ). Науковець перерахував всі збірки творів Т. Шевченка, що були відомі на 1903 р. і піддані цензурі в Росії, серед них перше видання «Кобзаря» 1840 р. (видавець П. Мартос), друге – 1844 р., до якого увійшли «Гайдамаки», третє – 1860 р. (за підтримки П. Симиренка), четверте – 1867 р. «Чигиринський Кобзар», п'яте – того ж року «Кобзар» коштом Д. Кожанчикова, шосте – 1869 р., сьоме – 1884 р. (упорядник В. Беренштам). З 1876 по 1881 рр. вийшло чотири видання «Кобзаря» у Празі та Львові.

Стаття на 2/3 містила інформацію про творчість Т. Шевченка поета і художника (решту 1/3 – висвітлено найосновніші етапи його біографії). На переконання вченого, його «повести и рассказы на русском языке довольно слабы в художественном отношении. Вся литературная сила Ш. – в его “Кобзарь”» [15, с. 356].

За спостереженням Сумцова, твори Т. Шевченка поєднали у собі, з одного боку, філософію Г. Сковороди і національного фольклору, почасти творчість М. Маркевича, з іншого – слов'янських літератур (А. Міцкевич, В. Жуковський, О. Пушкін, М. Лермонтов). Дослідник навів кілька помітних на «внутрішньому» текстуальному рівні прикладів впливу російської літератури. Наприклад, літературознавець вважав, що поему «Варнак» (1853) Т. Шевченко написав під враженням від поезії «Братья разбойники» (1822), також він помітив паралелі між повістю «Египетские ночи» (1835) і віршем «Редет облаков летучая гряда» (1820) О. Пушкіна (щоправда, вчений не продемонстрував, на які саме Шевченкові твори вони вплинули); вказав на зближення поезії «Пророк» (1848) і творів Лермонтова (без чіткої конкретизації). Проте, на його думку, інтертекстуальність Т. Шевченка «трудно определить за украинскими наслоениями» [15, с. 357].

Надаючи усній словесності як достовірному джерелу пізнання «внутрішнього» народного життя, Сумцов ставив її в центр своєї літературної теорії. Однією з найголовніших ознак творчості Т. Шевченка він вважав народність, котра складається з народності зовнішньої (запозичень і наслідувань) і внутрішньої (психологічно спадкової) [15, с. 357]. Поетову внутрішню народність він пов'язував зі світоглядом митця, його ставленням до минулого і сучасного, вважав, що вона важко піддається аналізу. Під зовнішньою народністю науковець вбачав запозичення чи наслідування Т. Шевченком українського фольклору: народних пісень, казок, легенд, приказок, прислів'їв, переказів, звичаїв, повір'їв (повністю, частково, згадки, переробки), його образної системи і тропів. Утім Сумцов наголосив, що Т. Шевченко не ставив собі за мету наслідувати народні пісні та зображувати свій народ, а поет висловив те, що хотів, але не вмів сказати український народ.

Літературознавець виокремив основні мотиви творчості Т. Шевченка: Дніпра, української природи (сонце, місяць, вітер, тополя, калина, соловей, перекоти-поле, лілея, барвінок, ряст), історичні (гетьманщина і гетьмани, козацтво, історичні місцевості, кріпацтво, солдатчина), релігійно-моральні (вважав поета глибоко релігійною людиною), політичні (зазначив, що вони вже застаріли, розглянув тільки слов'янофільство), автобіографічні, етнографічні, окремо – України та чумака. Проте головними вчений вважав сімейно-родинні мотиви: українське село, сім'я; жінка, мати, вдова; діти, байстрюки; дівчата, парубки; покритка, наймичка; старі люди.

Дослідник прагнув пояснити часте звернення й оспівування Т. Шевченком образу кобзаря: «подразумевает под кобзарем самого себя; поэтому он внес во все обрисовки <...> много лирического чувства» [15, с. 357], рідше – образу пророка [15, с. 357].

Зафіксував Сумцов і дослідження про малярські твори Т. Шевченка, що з'явилися в кін. XIX – на поч. XX ст. (М. Шугуров, О. Русов, В. Горленко, Є. Кузьмін, Б. Грінченко). Проте він акцентував, що вони невеликі, стосувалися окремих проблем творчості митця, зокрема писали про нього як першого в Росії офортиста (Є. Кузьмін), хорошого живописця (І. Сошенко), «не пошел дальше ученических проб, шуток, набросков» (О. Русов) [цит. за вид.: 15, с. 359]. Дослідник визнав, що малярські твори Т. Шевченка необхідно вивчати у сукупності, не підганяючи їх під одну або іншу вимогу: «заслуживает изучения как сила, отразившая на себе настроение эпохи, как ученик определенных художественных течений» [15, с. 360]. Наголосив учений і на школі К. Брюллова, і на впливі Рембрандта на становленні Т. Шевченка-художника [15, с. 360-361] (тут доречніше відзначити, що митець ґрунтовно знав живописну спадщину Рембрандта – А. К.).

Сумцов згрупував рисунки митця за тематикою: 1) автобіографічні (побутові деталі); 2) історичні – період участі поета в Київській археографічній комісії, коли він їздив Україною, замальовуючи пам'ятки минулого; 3) етнографічні: «с фольклорными целями, <...> в итоге получится ценная этнографическая коллекция» [15, с. 360]. Окремо вчений виділив малярські твори періоду заслання поета, охарактеризував їх як «прекрасно исполненные» [15, с. 360].

Досягненням мистецького шевченкознавства кін. XIX – поч. XX ст. учений вважав те, що 1) атрибутовано малярські твори Т. Шевченка (хоча й частково, під деякими з них стояли дати, написані рукою Т. Шевченка); 2) Б. Грінченко розподілив їх за роками, уклав «Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского» (Чернігів, 1900. Т. 2); 3) почалося дослідження відомих на той час творів митця, що мали паралелі до його поезій; 4) підтримав потребу зібрати і видати всі малярські твори Т. Шевченка. Наприкінці Сумцов вмістив перелік головніших джерел, якими він користувався при підготовці матеріалу до «Энциклопедического словаря» [15, с. 361]. Отже, в аналізованій статті вчений прагнув підсумувати попередні розробки про Т. Шевченка-поета і Т. Шевченка-художника, що з'явилися в кін. XIX ст., таким чином спробував закласти підґрунтя для подальшого розвитку шевченкознавчих досліджень (попри те, що йому самому часто бракувало спеціальних знань окремих фактів щодо постаті митця).

Літературознавець написав кілька популяризаторських студій про Т. Шевченка: «Вторичное раскрепощение Шевченко», «Сорок шоста роковина з дня смерті Шевченка» (обидві – 1907), «На родині Шевченко (Из поездки на Пасхальной неделе)» (1908). У студії «Вторичное раскрепощение Шевченко» [6] вчений наголосив, що нарешті після революції 1905–1907 рр. у Російській імперії видано

«Кобзар» (СПб., 1907) за ред. В. Доманицького без втручання цензури, з текстів, перевірених за рукописами, з новими (порівняно з попередніми збірками) творами, добутиими з Третього відділення. Нагадав Сумцов і про два позацензурні галицькі видання: «Кобзар» (Л., 1893-1898. Ч. 1-Ч. 4, здійснений НТШ) за ред. О. Огоновського та «Поезії» (Л., 1902) за ред. Ю. Романчука. Вперше літературознавець відкрито заявив про політичні мотиви поезій Т. Шевченка, котрі було опубліковано у збірнику за ред. В. Доманицького (на відміну від статті «О мотивах поэзии Т. Г. Шевченко», 1898, де з цензурних міркувань він оминув їх розгляд).

Студія «Сорок шоста роковина з дня смерті Шевченка» – ще один привід укотре вченому заявити свою позицію щодо необхідності видавати твори і часописи українською мовою, відкривати українські школи для народу, кафедри історії та народознавства [14] (адже протягом тривалого періоду наукової діяльності Сумцов відстоював право на викладання рідною мовою українських курсів літератури та мови, історії, етнографії – *А. К.*).

Літературознавець, відвідавши Звенигородщину у 1908 р., місця, де народився Т. Шевченко, був стурбований тим, що на батьківщині поета не належним чином вшановували його пам'ять. Про ці факти він емоційно написав у студії «На родине Шевченко (Из поездки на Пасхальной неделе)» [11] (звісно, що вчений мусив нагадати читачеві про період гонінь і цензури щодо всього українського, зокрема і Т. Шевченка, що передував тимчасовій «відлизі», котра настала після революції 1905–1907 рр. у Росії – *А. К.*).

П'ятдесятиріччю з дня смерті поета Сумцов присвятив студію «Несколько пожеланий (ко дню Т. Шевченко)» (1911), в котрій підкреслив, що «для Украины Шевченко – первая величина» [12], розглядав його поезію поміж слов'янського літературного тріумвірату: А. Міцкевич – Т. Шевченко – О. Пушкін, закликав всебічно досліджувати спадщину українського митця. Далі літературознавець перерахував ряд завдань відносно вивчення доробку Т. Шевченка, котрі вдалося вирішити від 1861 р.: 1) вперше видано збірку творів, звірену за рукописами, придатну для наукового опрацювання (мова йде про «Кобзар», СПб., 1907 – *А. К.*); 2) створено два товариства, одне у Львові – наукове, інше у Петербурзі – благодійно-просвітницьке; 3) написано біографічні книжки М. Чалим і О. Кониським; 4) розпочалося дослідження доробку Т. Шевченка-поета і художника; 5) першим інтерпретатором творів став М. Лисенко; 6) іменем поета названо ряд шкіл, читалень, училищ, бульварів, лікарень тощо.

Сумцов сформулював план подальшого вивчення творчості поета: 1) зібрати і видати всі малярські твори митця, розкидані по багатьох містах, у приватних колекціях; 2) перевидати щоденник, котрий опубліковано у журн. «Основа», листи Шевченка і до Шевченка; 3) підготувати художнє видання «Кобзаря», за вартістю доступне для народу; 4) видати поетичні твори з історико-літературними коментарями; 5) залучати мовознавців до вивчення мови і стилю Шевченка (майже не розпочато висвітлення); 6) зібрати і видати спогади про Шевченка (матеріали цінні, але розкидані); 7) створити Товариство по охороні могили Шевченка, відкрити там пам'ятник, музей, школу з викладанням рідною мовою, проводити патріотично-виховні уроки; 8) створити у Києві Дім імені Шевченка, в якому б розміщувався й український театр; 9) відкрити кафедри по університетах на зразок кафедр О. Пушкіна; 10) заснувати фонд Шевченка для вручення премій за кращі наукові роботи; 11) видавати спеціальні збірники статей про митця під егідою Академії наук

чи Наукового товариства імені Шевченка у Львові; 12) відкрити пам'ятник у Києві, заснувати шевченківські наукові гуртки по вивченню минулого України, її природи, мистецьких пам'яток; 13) з метою вшанування поета – його іменем називати школи, бібліотеки, вулиці, парки та ін.; 14) саджати сади або гаї на пошану постаті Шевченка.

Не був байдужим Сумцов і до вшанування пам'яті Т. Шевченка в рідному місті. Потребу виготовити і встановити пам'ятник митцеві у Харкові він наголосив у студії «К чествованию памяти Т. Г. Шевченко» (1911). Обговорюючи на шпальтах газ. «Южный край» вигляд майбутнього меморіалу Т. Шевченка, запропонував створити його у формі обеліска, бо вважав, що «obelisk – древнее приношение солнцу, символ солнечных лучей, – вполне подходит для памятника поэту-гуманисту, в стихотворениях которого ярко светит солнце правды и любви. На одной стороне должно быть рельефное изображение Шевченко, его портрет в виде барельефа или горельефа, т. е. с большей или меньшей выпуклостью, по усмотрению художника» [8].

У студії «Дубы Т. Г. Шевченко» (1911) Сумцов акцентував на замилюванні поетом українською природою. Так, перебуваючи на засланні, свій вільний час він проводив у саду Новопетровського укріплення (тепер – м. Форт Шевченка, Казахстан), у 1853 р. сам розробив план, розбив стежки, разом із солдатами заклав сад. Згадав літературознавець і про гілочку верби, котру Т. Шевченко підібрав на одній з вулиць м. Гур'єва (тепер – м. Атирау, Казахстан), згодом про той факт митець часто згадував у щоденнику. Відомо, що Т. Шевченко посадив дуб у Качанівці [7, с. 2], фото якого Сумцову подарував М. Кречмер, науковець вмістив його в цій розвідці. Вчений помітив, що у ряді поезій («Починна», «Москалева криниця», «Подражаніє Едуарду Сові» та ін.) є згадки про саджання дуба на згадку про героя чи подію, неодноразово митець відтворював їх в офортах [7, с. 4]. Далі Сумцов закликав українську громадськість гідно відзначити п'ятидесятиріччя від дня смерті і столітній ювілей від дня народження Т. Шевченка: провести вечори, закласти на згадку про ці дати тополіні, яворові, яблуневі, дубові гаї та сади, називати їх Шевченковим іменем.

Грунтовне знання шевченкознавчих праць кін. XIX – поч. XX ст. дозволило М. Сумцову підготувати статтю для «Энциклопедического словаря», в котрій він представив Т. Шевченка-поета і Т. Шевченка-художника, відкрито заявив про найкраще позацензурне видання його творів за ред. О. Огоновського, про недоліки ряду цензурних видань «Кобзаря», що виходили в Російській імперії, починаючи від 1840 р. У популяризаторських студіях літературознавець схвально відгукнувся про «Кобзар» за ред. В. Доманицького, наголосив на значенні збірки, котру опубліковано без цензури, з текстів, перевірених за рукописами, включено раніше заборонені твори. Сумцов закликав до поглибленого дослідження творчості митця, перед науковцями України сформулював ряд нагальних завдань, які необхідно реалізувати у процесі вивчення творчої спадщини Т. Шевченка.

Список використаних джерел

1. Білецький О. І. Шляхи розвитку дожовтневого українського літературознавства / О. І. Білецький // Білецький О. І. Зібрання творів : у 5 т. – К. : Наукова думка, 1965. – Т. 2. – С. 72-110.
2. Михайлин І. Л. Сумцов Микола Федорович / І. Л. Михайлин // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. – К. : НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2015. – Т. 5. – С. 1013-1014.
3. Павлова О. Г. Тема Т. Г. Шевченка у науковій спадщині М. Ф. Сумцова / О. Г. Павлова // Шевченкіана на початку XXI століття : матеріали науково-практичної

конференції, присвяченої 190-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, 25 березня 2004 р. – Х., 2004. – С. 177-187.

4. Русов О. Коллекция рисунков Т. Г. Шевченко / О. Русов // Киевская старина. – 1894. – Т. 44. – № 2. – С. 182-191.

5. Сумцов Н. Ф. [Автобиография] / Н. Ф. Сумцов // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Х., 1908. – С. 104-110.

6. Сумцов Н. Ф. Вторичное раскрепощение Шевченко / Н. Ф. Сумцов // Южный край. – 1907. – 25 февраля.

7. Сумцов Н. Ф. Дубы Т. Г. Шевченко / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1911. – 4 с.

8. Сумцов Н. Ф. К чествованию памяти Т. Г. Шевченко / Н. Ф. Сумцов // Южный край. – 1911. – 4 февраля.

9. Сумцов Н. Ф. Кладбище рукописей / Н. Ф. Сумцов // Наука на Украине. – 1922. – № 2. – С. 127-128.

10. Сумцов М. Ф. Лист до Б. Д. Грінченка від 1 травня 1901 р. / М. Ф. Сумцов // Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів АН Української РСР. – К., 1966. – С. 215.

11. Сумцов Н. Ф. На родине Шевченко (Из поездки на Пасхальной неделе) / Н. Ф. Сумцов // Южный край. – 1908. – 24 апреля.

12. Сумцов Н. Ф. Несколько пожеланий (ко дню Т. Шевченко) / Н. Ф. Сумцов // Южный край. – 1911. – 27 февраля.

13. Сумцов Н. Ф. Новейшая поэзия как образовательное средство для крестьян / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1883. – 24 с.

14. Сумцов Н. Ф. Сорок шоста роковина з дня смерті Шевченка / Н. Ф. Сумцов // Южный край. – 1907. – 25 февраля.

15. Сумцов Н. Ф. Шевченко Тарас Григорьевич / Н. Ф. Сумцов // Энциклопедический словарь : в 86 т. – СПб., 1903. – Т. 39. – С. 355-361.

16. Сумцов Н. Ф. Харьков и Шевченко / Н. Ф. Сумцов. – Х., 1911. – 9 с.

17. Ткаченко І. Акад. М. Сумцов і Слобожанське письменство / І. Ткаченко // Науковий збірник Харківської науково-дослідчої катедри історії України. – Х., 1924. – С. 15-22.

18. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії : спроба державного регулювання (1847–1914). Зб. документів і матеріалів. – К., 2013. – 810 с.

19. Шишов І. Українознавець (Спроба першого прочитання наукових праць М. Ф. Сумцова) : Дослідження / І. Шишов. – Х., 2000. – 171 с.

Summary

Kalynchuk Alla. Taras Shevchenko's creative works at the reception of Nikolai Sumtsov (works of 1903-1911 years).

In the article is analyzed shevchenkoznachistudio by M. Sumtsov 1903-1911 theyears. In order to «Encyclopedic Dictionary» (St. Petersburg, 1890-1907, publishers F. A. Brockhaus and I. A. Efron) scientist published an article about Shevchenko. He firstly introduced the main source of creativity of the artist at the end of XIX – early XXth cent. In some popularization publications reminded the public to withdraw under explicit «Kobzar» (SPb., 1907), edited by B. Domanytskoho and stressed that the publication presented previously banned works extracted from the security department; focused on the scientific study of works of the poet, formulated a plan of study figures Shevchenko called worthy of his honor.